С.Сейфуллиннің 120 жылдығына арналған **«Сейфуллин оқулары–10: Мемлекеттің индустриалды–инновациялық саясатын құрудағы бәсекеге қабілетті кадрларды дайындау келешегі мен ғылымның рөлі»** атты Халықаралық ғылыми-теориялық конференциясының материалдары = Материалы Международной научно-теоретической конференции **«Сейфуллинские чтения–10: Новые перспективы подготовки конкурентоспособных кадров и роль науки в формировании индустриально-инновационной политики страны»,** посвященная 120-летию со дня рождения С.Сейфуллина**.** – 2014. – Т.I, ч.2. – Б.154-156

БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНДАҒЫ МАЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫН АЗЫҚПЕН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Кожабекова Б.С.

Ауыл шаруашылық еліміздің экономикасының маңызды және өзекті салаларының бірі болып табылады,соның бірі мал шаруашылығы.

Елімізде қазіргі таңда мал шаруашылығының орнықты дамуына жем-шөп базасының нашарлығы айтарлықтай кедергі болып отыр. Қазақстан Республикасының Премьер -Министрімал азығы өндірісі саласы бойынша жүйе қалыптаспай отырғандығын сынға алып, тиісті мекемелерге нақты тапсырмалар берді. Мал азығы рациондарында жем-шөптің 50 пайызға жуығы жайылымдық жерлерді пайдалану арқылы қамтамасыз етілсе, қалғаны табиғи және екпе шабындықтар мен егіске жарамды танаптарда өсірілетін мал азығы дақылдарының өнімі арқылы қамтамасыз етіледі. Қазіргі таңда бұл жем-шөп көздерінің тиімділігін арттырудың бірқатар проблемалары да бар. Шағын шаруалар бетіне қарапотырған азғантай малын алыс жайылымдарға шығаруға да аса ынталы емес. Себебі, оған апаратын жол, құдық, қора-қопсы сяиқты инфрақұрылымдары толық істен шыққан. Сондықтан да олар қолдағы бар малды ауыл төңірегінде ұстауға мәжбүр. Осының салдарынан елді мекендердің айналасындағы тозған жайылымдардың аумағы жылдан-жылға ұлғайып, ал өнімі мол, көкмайсалы алыс жайылымдар пайдаланылмай жатыр. Осындай жағдайдың өзінде мал өнімдерінің негізгі бөлігін жеке сектор мен ұсақ шаруашылықтар беріп отыр. Егер де жылы мезгілде малды азықтық өнімділігі жоғары алыс жайылымдарға шығаруды жүйелі ұйымдастыратын болсақ, мал өнімдерін өндіру еселеп артқан болар еді.

Шалғай жатқан жайылымдық жерлерді суландыру немесе су көздерін ашу, қалпына келтіру арқылы 3 миллион гектардан астам жерді қайтадан айналымға енгізіп, өрісті кеңейтуді ұсынып отырмыз. Қазір мал жайылымына қолайлы деген 48 млн. гектар жердің тозғаны анықталды.Оларды қалпына келтірумен ешкім айналаспағандықтан, 1991 жылмен салыстырғанда 2 есе көбейген.

Батыс Қазақстан облысында сапалы сипаттамасының бірі ауыл шаруашылығы жерінің жоғары дәрежеде қолданылуы. Ауыл шаруашылық жерлерінің көлемі 3648 мың га, соның ішінде егістік жерлер 740 мың гектар немесе оның 26,1% ауыл шаруашылығына пайдаланатын жерлер, тыңайған жерлер 900 мың гектардан жоғары, облыстың солтүстік аймағында құнарлы жерлер 590 мың га құрайды.Облыста ауыл шаруашылығының негізгі саласының бірі- мал шаруашылығы, соның ішінде асыл тұқымды мал

шаруашылығының маңызы зор. Асыл тұқымды мал шаруашылығы - өнімді және таза тұқымды мал тұқымы өсірілетін ауыл шаруашылығының бір саласы.Ауыл шаруашылығы мал бас санын көбейту табынды өз төлінен өсіруді жақсарту, селекциялық асылдандыру жұмыстарын сақтау, індет және инвазиялық ауруларды жою, мал азығы базасын нығайту арқылы қол жеткізіледі.

Қазір мал шаруашылығы саласының осал тұстарына күш жұмылдыру жоспарланып отыр. Ең алдымен азық базасын жетілдіру көзделген. Қазір біз бір бас малға бар болғаны 14 центнер азық өндіреміз. Бұл-зоотехникалық нормадан 2,3 есе төмен. Ғылыми негіздеме бойынша ауыспалы егіс көлемінің 30%-ы азықтық дақылдардың үлесіне тиесілі болса, бізде бұл көрсеткіш бар-жоғы-11%. Сондықтан ғылыми негізделген нормаға сәйкес егістік алқабының азықтық дақылдарға бөлінетін үлесін 2 есе ұлғайту қажет.

Бұл жағдай мал шаруашылығын интенсивті жолға көшіруде асыл тұқымды малдардың генетикалық әлеуетін толық пайдалануға басты кедергі болып тұр. Егіске жарамды жерлерде жем-шөп дақылдары үлесінің аздығы қазіргі кезде жем-шөптің тапшылығына себеп болса, келешекте ол топырақ құнарлығының күрт төмендеуі және климаттың қуаңшылыққа қарай өзгеру салдарынан елімізде астық өндірудің салдарынан астық өндірудің орнықтылығын да әлсірететін болады. Сондықтан да суармалы және тәлімі жерлерде мал азығы дақылдарының, соның ішінде көпжылдық шөптердің егіс көлемін ұлғайтуды маңызы зор болып тұр. Жоғарыда аталған жобаларды іске асыру барысында байқағанымыз, бірінші жылы өнім бермейтіндігінен тәлімі жерлерде көпжылдық шөптерді себуге шаруалар аса ынталы болмайды. Ал астық және басқа дақылдарымен жаппай көрпелеп егітен болса, қуаңшылық жағдайда көпжылдық шөптердің жас өскендері күйіп кетеді де, келесі жылдары өнімі болмайды. Осыны ескере отырып, біздер көпжылдық шөптердің астық, майлы, бұршақ дақылдарымен кең қатарлы көрпе егістерін тексеріп көрдік.

Шаруаларға бұл әдіс көп жеңілдіктер береді. Бұрынғыдай жемді бір жерден,шөпті екінші жерден дайындаудың орнына, екеуін де бір танаптағы қоспа егістен алатын болады. Біздің есебіміз бойынша, мал шаруашылығы өнімдерінің өзіндік құнының 60-65пайызын мал азығы құрайды. Сондықтан жем-шөп өндірудің аз шығынды технологиялары да бүгінгі таңда өте қажет. Осы мақсатта біз бұл шаруашылықтарды астық егуде кең қолданылып келе жатқан топырақты ықшамдап өңдеуге негізделген технологияларды жем-шөп дақылдарын өсіруге бейімдеп қолдандық. Көпжылдық шөптерді егудің бұл әдістері экономикалық жағынан да тиімді болды. Егер бірінші жылғы жоңышқаның әдеттегі егісі әр гектарынан 45140 теңге таза табыс берсе, біз ұсынып отырған, жаңа технологида әр гектардан 137400 теңге табыс алуға қол жетті. Қазіргі кезде осы технологияны бірқатар шаруа қожалықтарында келісім шарттар арқылы ендіруге әрекеттер жасап жатырмыз.

Осыдан екі жыл бұрын Ауыл шаруашылығы министрлігі Елбасының агроөнеркәсіп саласы қызметкерлерінің Форумында берген тапсырмасын орындау мақсатында, ғылыми мекемелер мен халықаралық жобалардың жетістіктерін негізге ала отырып, «Алыс жайылымдарда мал шаруашылығын

өркендету», «Мал азығын өндіру» бағдарламаларын жасақтап, іске асыра бастады. Онда 2015 жылға дейін мал азығы дақылдарының егіс көлемін 4,9 миллион гектарға жеткізу немесе сол кездегімен салыстырғанда 77 пайызға арттыру, мал азығы дақылдарының тұқымын өндіруді үш есеге және мал азығын өндіруді 1,5 есеге арттыру көзделген болатын.

Ендігі мақсат- қолда бар ғылыми жетістіктерді өндіріске кеңінен ендіру. Сонымен қатар 2015-2020 жылдарға арналған ғылыми –технологиялық бағдарламада да заманауи жаңа әдістерді қолдану, арқылы мал азығы дақылдарының өнімділігі жоғары сұрыптары мен будандарын шығаруды және «жасыл» ауыл шаруашылығын дамыту принциптеріне негізделген жем-шөп пен тұқым өндіру технологияларын жасақтауды қарастырып отырмыз.

Қорыта айтқанда, республикамыздың агроөнеркәсіп кешенін өркендетудің «Агробизнес-2020» бағдарламасы аясында жасақталған жем-шөп өндіруді арттыруға арналаған іскерлік жоспардың табысты іске асуына ғылым жетістіктері негізінде жасақталған «жасыл» технологиялар кең жол ашады деп санаймын.

Жетекшісі э.ғ.д,профессор м.а. Бисенов Ж.А.